

Reisgids zelfregulerend leren

Mirjam Zwaan

Handleiding voor begeleiders

Reisgids zelfregulerend leren

Handleiding voor begeleiders

Mirjam Zwaan

ISBN 978 90 8850 982 7

NUR 840

THEMA 4CD / JN

© 2020 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvo.nl UvO@cedar.nl.

Inhoud

Voorwoord	7
Leeswijzer	8
DEEL I BEGELEIDERSTRAINING	9
ETAPPE 1 Reisgids zelfregulerend leren	11
ETAPPE 2 Metacognitieve kennis	17
ETAPPE 3 Metacognitieve strategieën	23
ETAPPE 4 Motivatie	31
ETAPPE 5 Organisatiestrategieën	37
ETAPPE 6 Cognitieve strategieën	41
Tot slot	45
DEEL II ACHTERGRONDINFORMATIE	
ETAPPE 1 Reisgids zelfregulerend leren	49
ETAPPE 2 Metacognitieve kennis	55
ETAPPE 3 Metacognitieve strategieën	61
ETAPPE 4 Motivatie	65
ETAPPE 5 Organisatiestrategieën	73
ETAPPE 6 Cognitieve strategieën	77
EXTRA ETAPPE Zelfregulerend leren en (hoog)begaafde leerlingen	85
DEEL III GA OP REIS EN ONTDEK HOE JE LEERT (WERKBOEK)	93
ETAPPE 1 Ga op reis en ontdek hoe je leert	97 (7)
ETAPPE 2 Metacognitieve kennis	103 (13)
ETAPPE 3 Metacognitieve strategieën	113 (23)
ETAPPE 4 Motivatie	121 (31)
ETAPPE 5 Organisatiestrategieën	127 (37)
ETAPPE 6 Cognitieve strategieën	133 (43)
EXTRA ETAPPES	141 (51)
DEEL IV LITERATUURLIJST	163

Voorwoord

Als orthopedagoog mag ik veel kinderen, hun ouders en leerkrachten ontmoeten. Samen proberen we te ontdekken wat er nodig is voor ontwikkeling. Bij het leren vind ik het belangrijk dat kinderen zichzelf mogen zijn, plezier hebben, enthousiast kunnen delen wat hen interesseert en ontdekken hoe ze kunnen doorzetten als taken meer inspanning vragen. Bij sommige kinderen lijkt dit vanzelf te gaan. Zij ontwikkelen zich binnen een voor hen passende en stimulerende omgeving. Helaas zijn er ook kinderen die deze kans niet krijgen.

Zelf heb ik gelukkig genoeg inspirerende docenten gehad, interessante opleidingen kunnen kiezen, veel boeken kunnen lezen en tijd gevonden om me te verdiepen in onderwerpen die mij aanspreken. Tijdens de ECHA-opleiding (opleiding tot specialist hoogbegaafdheid) heb ik onder andere door de module over dynamisch testen nagedacht over leervaardigheden. Voor mijn scriptie had ik de kans om me hier verder in te verdiepen. Ik was nieuwsgierig welke strategieën leerlingen nodig hebben om goed te kunnen leren. Ik werd enthousiast van alle onderzoeken die ik las en ontwikkelde binnen mijn scriptie een training om leerlingen en hun leerkrachten inzicht te geven in de soorten leerstrategieën. Deze training helpt ontdekken hoe een leerling zich blijvend kan ontwikkelen, ofwel hoe hij zelfregulerend kan leren.

Bij het herschrijven van mijn scriptie naar dit boek zag ik zelfregulerend leren als reis. Ik hoop dat deze metafoer zorgt voor creativiteit in het leerproces en goede gesprekken over hoe kinderen leren. Wat is het uitzicht vanaf de verkeerstoren? Hoe ervaart een leerling het landschap; is het een ondoordringbaar woud, een snelweg of zijn er hoge bergen en diepe dalen? Welke route wordt uitgestippeld en hoe blijft een leerling op koers? Welk vervoermiddel kiest de leerling om op de gekozen bestemming te komen? Hoe wordt alle bagage meegenomen?

Tijdens het schrijven van dit boek ben ik door verschillende landschappen gereisd. Gelukkig kon ik mooie uitzichten en wandelingen door het moeras delen met reisgenoten. Ook kreeg ik reistips van andere reizigers. Nu wens ik de lezers een mooie reis toe met fijne reisgenoten. Mogelijk kunnen we eens reiservaringen delen. (zwaan@incontexto.nl)

Mirjam Zwaan

Leeswijzer

Met behulp van dit boek ga jij samen met een leerling of groep leerlingen op leerreis. Jij begeleidt, als ervaren reiziger, jouw leerling(en). Samen gaan jullie ontdekken hoe iedereen prettig kan leren en wat er nodig is voor een goede leerreis. De reis bestaat uit zes etappes. In elke etappe wordt informatie gegeven over een aspect of strategie van zelfregulerend leren.

Deze handleiding bestaat uit vier delen. In deel 1 vind je informatie om de leerling in elke etappe te begeleiden. In deel 2 is per etappe achtergrondinformatie te vinden. Je kunt dit vooraf, tijdens of na afloop van de reis lezen. In deel 3 is het werkboek voor de leerling opgenomen. Dit werkboek is voor leerlingen los te bestellen. Door in dit werkboek te werken maken ze hier een persoonlijk logboek van. Als de leerling verder wil reizen, zijn er in het werkboek nog extra etappes opgenomen. Deze staan niet uitgewerkt in deel 1, de begeleiderstraining, maar zijn voor de ervaren reiziger goed te begeleiden. In deel 4 is de literatuurlijst opgenomen.

In dit boek over zelfregulerend leren is gekozen voor de metafoor van een reis. Na afloop van de reis spreken jullie met dezelfde beelden over het leerproces. Jullie hebben het over een verkeerstoren, het leerlandschap, de keuze voor een vervoermiddel, het meenemen van de bagage en het uitstippelen van de route naar de stip op de horizon. Ter ondersteuning van deze reflecties op het leren kun je gratis een poster en kaarten downloaden. Om meer structuur te bieden aan het leerproces zijn de twee reisplannen en het meetingpoint te downloaden en uit te printen om ook buiten de training te gebruiken. Daarnaast zijn ook het werkblad van pagina 15, het observatieschema zelfregulerend leren (p. 21) en de draaischijf met de taxonomie van Bloom (p. 79) bij het extra digitale materiaal opgenomen.

Alle downloads bij dit boek zijn te vinden op reisgids.swpbook.com, button Extra materiaal. Je kunt daar een account aanmaken met de code op de laatste pagina van dit boek.

Deel I

Begeleiderstraining

Reisgids zelfregulerend leren

Je ontvangt reisinformatie en denkt na hoe jij als ervaren reiziger de leerling wilt begeleiden op deze ontdekkingsreis.

*Stel dat jij alle mogelijkheden van de wereld hebt,
hoe ben jij dan als begeleider?*

Wat zal je dan anders doen?

Als je dat doet, welk verschil zal dit maken?

Hoe zullen andere mensen merken dat het beter gaat?

Wat is het eerste kleine verschil dat ze zullen merken?

Wie zal het eerst verandering merken?

Wat zal er nog meer anders zijn?

Wat nog meer?

Wat nog meer?

Welke lichaamshouding past hierbij?¹

Samen met jouw leerling of leerlingen ga je op ontdekkingsstocht met als bestemming een beeld van hoe zij het best leren. Voor de leesbaarheid wordt vanaf nu gesproken over leerling, maar deze training zal vaak aan een groep leerlingen worden gegeven.

*Hoe ziet het eruit als jouw leerling optimaal in ontwikkeling is?
Welke vaardigheden, kennis of inzichten laat jouw leerling dan zien?*

1 De oplossingsgerichte vragen zijn gebaseerd op een workshop van het Korzybski Instituut over het Brugse model van oplossingsgerichte therapie. Zie voor meer informatie Korzybski Instituut: <http://www.korzybski.be/>

De training is opgezet vanuit de metafoor van een ontdekkingsreis. Door samen te zoeken naar passende reisbeelden wordt nagedacht hoe deze leerling het best kan leren. De leerling krijgt informatie welke soort strategieën nodig zijn bij zelfregulerend leren. Vanuit de metafoor van de ontdekkingsreis kan de (reis)begeleider de leerling stimuleren om de transfer te maken naar het leren op school.

In de eerste etappe van de reisgids voor de leerling wordt gesproken over een ervaren reiziger die altijd in de buurt is. Deze ervaren reiziger ben jij. De ervaren reiziger ondersteunt de leerling bij het doorlopen van de training, motiveert en stimuleert de transfer naar het leren op school.

De ontdekkingsreis zelfregulerend leren bestaat uit de volgende materialen:

Ga op reis en ontdek hoe je leert. Werkboek voor leerlingen in de bovenbouw:

- Een reis met zes etappes waarin informatie wordt gegeven over zelfregulerende strategieën. Binnen elke etappe staat een doelstelling met bijhorende succescriteria centraal, zodat de bedoeling van de opdrachten duidelijk is.
- Aanvullende etappes. Na afloop kan afhankelijk van de behoefte en interesse van de leerling worden gekozen voor specifieke reisetappes.

Reisgids zelfregulerend leren. Handleiding voor begeleiders:

- Een reisgids voor de (reis)begeleider. De begeleider krijgt informatie over zelfregulerend leren, passend bij het werkboek van de leerling. Als houvast wordt ook voor de ervaren reiziger een doelstelling geformuleerd met voorbeeldopdrachten. De bedoeling is dat de begeleider de leerling hiermee gericht kan ondersteunen op zijn reis.
- Achtergrondinformatie bij de reis. Bij elke etappe is meer informatie te vinden in het verdiepingsdeel van de reisgids voor de begeleider. Deze informatie kan ook in één keer of op een later moment worden gelezen.

Tijdsplanning van de ontdekkingsreis

Wekelijks wordt één etappe doorgewerkt. Stimuleer de leerling om bij zoveel mogelijk verschillende vakken en lessen na te denken over de ervaring van de reis. De ontdekkingsreis duurt zes weken. Hiervan kan de begeleider in overleg met de leerling afwijken, bijvoorbeeld omdat er in een bepaalde week onvoldoende tijd is voor de oefeningen van een etappe. Uiteindelijk worden de strategieën in samenhang toegepast. Leren om zelfregulerend te leren gaat een leven lang door en deze ontdekkingsreis maakt kinderen alleen bewust van de soorten strategieën die er zijn. Elke week worden de eerder aangeboden strategieën meegenomen naar de volgende bijeenkomst. Ook na de reis blijft het nodig om aandacht te besteden aan de strategieën. Als ondersteuning zijn hiervoor nog aanvullende etappes beschreven. Alle materialen, zoals het reisplan, kunnen na de reis opnieuw worden gebruikt.

Begeleidersdoel etappe 1

Doel

Ik benoem welke onderwerpen of opdrachten de leerling aanspreken.

Successcriteria	Evaluatie	
Ik benoem in welke onderwerpen de leerling is geïnteresseerd.	Ja	Nee
Ik benoem welke onderwijsomgeving stimulerend is voor de leerling.	Ja	Nee
Ik benoem welke sterke kanten de leerling laat zien in het leren.	Ja	Nee

Suggesties voor opdrachten bij de doelstelling

Deze week krijgt de leerling de opdracht om na te denken over leerplezier. Leerplezier ontstaat door het doen van activiteiten die hem interesseren. Door het verwerven van vaardigheden en kennis kan op meer momenten plezier ontstaan. Observeer de leerling in de klas en tijdens de ontdekkingsreis of ga in gesprek met de leerling en andere betrokkenen. Breng voor jezelf de leerling in beeld aan de hand van de volgende vragen:

- Welke interesses heeft de leerling?
- Welke onderwijsomgeving (welke werkvormen, opdrachten, samenwerking, enzovoort) stimuleert deze leerling of geeft hem plezier?
- Op welke momenten is de leerling betrokken bij een activiteit of les?
- Welke leervaardigheden zijn (dan) waarneembaar?

Het antwoord op deze vragen kan worden gebruikt bij de keuze voor leermaterialen of opdrachten. Deze informatie kun je ook uitwisselen met collega's en bespreken met de leerling zelf.

Daarnaast is het goed om je bewust te zijn van jouw eigen interesses en leervoorkeuren voor leren. Waar sluit dit aan op jouw leerling en waarin verschillen jullie?

Het kan helpend zijn om de tijd te nemen om antwoord te geven op de startvragen bovenaan bij deze les. Deze vragen ondersteunen om een beeld te krijgen van wat voor jou een gewenste situatie is. Schrijf of teken een antwoord op deze vragen. Of laat iemand ze vraag voor vraag aan je stellen, terwijl jij nadenkt en (voor jezelf) aantekeningen maakt. Bewaar deze aantekeningen om later nog eens terug te lezen.

Aanvullende vragen kunnen nog zijn:

Hoe ziet jouw klas er dan uit?

Hoe ga jij de interactie met jouw leerlingen aan?

Hoe geef jij het onderwijs vorm?

Wat zal jouw favoriete moment van de week zijn?

Op welke momenten heb jij het gevoel dat je nu al dit ideaal benadert met jouw leerlingen?

Werkblad

Naam leerling:

Datum /periode:

Interesses	Stimulerende onderwijsomgeving
<i>Natuur en dieren YouTube over gamen Paardrijden Gamen</i>	<i>Open opdrachten Coöperatieve werkvormen Werkvormen met bewegen Klassikaal bespreken van wereldoriëntatie Samenwerken met ...</i>

Betrokkenheid	Sterke leervaardigheden
<i>wereldoriëntatie Schrijven Coöperatieve werkvormen</i>	<i>Zelfstandig starten met werken Werk afmaken Netjes schrijven Goed de opdracht lezen Anderen helpen Materialen opruimen</i>

Metacognitieve kennis

Omvat reflectie op het eigen leerproces en het gebruik van strategieën.

De reis gaat beginnen en de leerling wordt meegenomen naar de verkeerstoren. Boven in de verkeerstoren heeft de leerling een goed uitzicht over het landschap. In een gesprek met de leerling kan besproken worden wat het uitzicht is. Welke knoppen heeft het dashboard in de verkeerstoren nodig? Hoe is de computer van de verkeersleiding geprogrammeerd?

Metacognitieve kennis gaat over de eigen sterke kanten en ontwikkelpunten. Wat heeft een leerling nodig om een bestemming te halen? Vanuit de verkeerstoren is ruimte om te reflecteren op het eigen leerproces. Welke strategieën zorgen dat de bestemming wordt gehaald? Hoe ziet de route eruit?

Deze week krijgt de leerling de opdracht om een denk- of strategiespel te spelen. Bij een (nieuw) spel kan een leerling op zoek gaan naar het juiste niveau bij zijn of haar vaardigheden. Een uitdagend niveau is een voorwaarde om in een 'flow' te raken. Het spelen van een denkspel wordt door leerlingen op school vaak als een leuke activiteit gezien. Het is daarmee een goed middel om vanuit plezier na te denken over de taakaanpak. De leerling krijgt in de training de opdracht om na afloop van het spel een quiz in te vullen. Hierover kan in gesprek worden gegaan.

Voor het voeren van een gesprek is het nodig dat de leerkracht en leerling allebei de doelstelling helder hebben. Is een gesprek bedoeld als instructie of als feedback? Heeft de leerkracht een juist antwoord in gedachten of is het echt een open vraag, uit nieuwsgierigheid om samen te ontdekken hoe leren werkt voor de leerling.

Instructiemomenten: er wordt kennis overgedragen. Dit kan gaan om feitenkennis of informatie over vaardigheden. Het doel is om kinderen informatie te geven, zodat ze meer kennis opdoen of hun vaardigheden kunnen uitbreiden. Denk aan het uitleggen van een spellingregel of het aanpakken van een bepaald type som. Bij zelfregulerend leren hebben leerlingen instructie nodig over welke strategieën er zijn, hoe ze deze kunnen toepassen en wanneer.

Op deze ontdekkingsreis wordt instructie gegeven over wat zelfregulerend leren is. Kinderen leren welke soorten strategieën er zijn en hoe deze van invloed zijn op het zelfregulerend leren. Dit is feitelijke informatie waar alle leerlingen over moeten beschikken op het juiste moment in hun leerproces.

Feedback: feedback is het geven van informatie over de ontwikkeling van de leerling aan de leerling. Door feedback krijgt de leerling zicht of een leerdoel is behaald of wat al goed gaat en nog geleerd moet worden ten aanzien van een gesteld leerdoel. Het is daarbij essentieel om dit op het juiste moment te doen en in de juiste dosering om het leerproces te stimuleren en niet te frustreren. Niet alles wat wordt waargenomen hoeft te worden genoemd aan de leerling. Schrijf tijdens deze ontdekkingsreis punten voor jezelf op. Bekijk of er gelegenheid is om vaardigheden nog gericht te oefenen buiten de reis om door keuzes te maken in het lesaanbod, of observeer welke ontwikkeling er in de loop van de tijd te zien is bij de leerling.

Op deze reis wordt feedback gegeven op de doelen die samen zijn opgesteld, bijvoorbeeld of een bepaalde strategie is toegepast, op welke manier dit al goed gaat en wat nog meer kan helpen. De hoeveelheid feedback, de inhoud van de feedback en het moment van de feedback zijn afhankelijk van het leerproces van de leerling. De feedback zal voor elke leerling anders zijn.

Het **stellen van vragen** is een krachtig middel om kinderen te laten reflecteren op hun aanpak. Open vragen zorgen dat de leerling gaat nadenken. Dit vraagt van de vragsteller dat deze nieuwsgierig is naar het antwoord. Voorkom dat een vraag wordt gesteld bij een aanname, waardoor de vraag retorisch wordt. Het kan interessant zijn om te vragen: “Het doel was ‘kies een passende cognitieve strategie’. Hoe heb je aan het doel gewerkt?”

Begeleidersdoel etappe 2

Doel

Ik ga in gesprek met de leerling over het leerproces.

Successcriteria	Evaluatie	
Ik stel open vragen aan de leerling over het zelfregulerend leren.	Ja	Nee
Ik observeer het leerproces van de leerling ten aanzien van het zelfregulerend leren (zie observatieschema). Het gaat om motivatie, metacognitieve kennis, cognitieve strategieën, metacognitieve strategieën en organisatiestrategieën.	Ja	Nee
	Ja	Nee

Opdrachten die kunnen helpen om het doel te bereiken

Succescriterium 1: Ik stel open vragen aan de leerling over het zelfregulerend leren.

Wissel kort uit met de leerling wat er is opgeschreven bij de opdracht van vorige week. Kijk met behulp van de successcriteria of het doel is behaald. Geef de leerling eventueel meer tijd om de opdracht uit te voeren. Ga wel door met de opdrachten van deze week.

Bespreek de leerlingopdracht van deze week met de leerling. Stel open vragen vooraf, tijdens en na afloop van de uitvoering. Het doel is om in gesprek te gaan over het leerproces. Het doel is niet dat een leerling de opdracht op een juiste manier uitvoert (als er al een juiste manier is). Het gaat om het woorden geven aan de gekozen aanpak en reflectie hierop.

Een gesprek kan er ook over gaan dat de leerling ontdekt dat de opdracht voor hem of haar niet uit te voeren is en dat de leerling kan aangeven waarom dit zo is. De leerling vindt bijvoorbeeld de opdracht onduidelijk, de quiz is niet motiverend, of "dit spel is stom". Vraag dan aan de leerling hoe hij of zij de etappe zou vormgeven bij dit doel.

Succescriterium 2: Ik observeer het leerproces van de leerling ten aanzien van zelfregulerend leren (zie observatieschema). Dit zijn motivatie, metacognitieve kennis, cognitieve strategieën, metacognitieve strategieën en organisatiestrategieën.

Observeer het proces van de leerling. Bijvoorbeeld aan de hand van het observatieschema. In dit schema zijn zelfregulerende strategieën opgenomen. Het observeren kan tijdens het spelen van het denkspel, maar mag ook op andere momenten.

Mogelijk zijn nog niet alle observatiecriteria voor jou bekend. Streep deze dan door en zie deze opdracht als een start van de ontdekkingsreis. Aan het eind van de reis zullen alle criteria geobserveerd kunnen worden.